

Iitin ja sen lähiseutujen omistusliitteisestä taivutuksesta.¹

Vuonna 1901 oli Virittäjässä kaksi kirjoitusta, joissa tehtiin selkoa Iitin murteen omistusliitteisessä taivutuksessa esiintyvistä erikoisuuksista. Ensimmäiseen, jonka lähettäjänä oli O. Manner, oli antanut aiheen edellisen vuoden Virittäjässä ollut E. N. Setälän kirjoitus »Omistusliite *-mi* vai kirjoitusvirhe?»; siinä Setälä oli kiinnittänyt huomiota omistusliitetyyppiin, jolle tavattiin vastine Iitin murteesta. Toisessa J. Nummela, hyvä Iitin murteen tuntija, teki muutamia oikaisuja Mannerin esittämiin esimerkkeihin ja antoi samalla lisää tietoja Iitin omistusliitteisestä taivutuksesta. Esityksestä kävi ilmi, että Iitin murteessa (pitäjän keski- ja eteläosissa) käytettiin yks. 1. persoonan omistusliitteenä sekä suffiksia *m* että *in*, joista edellinen esiintyi vain yks. nominatiivissa, jälkimmäinen muissa muodoissa; yks. 2. persoonan omistusliitteenä oli yks. nominatiivissa *s*, muissa muodoissa *ns*; mon. 1. ja 2. persoonan omistusliitteenä oli kaikissa asemissa *nne*, yks. ja mon. 3. persoonan *h*. Erikoisuutena oli lisäksi se, että sanan vartalo oli omistusliitteen edessä astevaihtelussa: yks. nominatiivi (sekä samanmuotoinen akkusatiivi) oli vahva-asteinen, yks. genetiivi ja mon. nominatiivi (sekä samanmuotoiset akkusatiivit) heikkoasteiset, esim. *kül sōm* (se on) *min tupam*, *nōm* (ne on) *min tuvain*, *onkos tã sin takkis*, *nã taitã ollas sin takins*, *missäst teitin tupanne on*, *molemmat meitin tuvanne on tuol mäel lailas*, *tolvisikos sekih nūs sīt jättã takih ja müt kapineheh veneheh* (veneeseen) *ihlan oman onneh nojah*.

Varsinaisen huomion kohteeksi iittiläiset omistusmuodot joutuivat sen jälkeen, kun Julius Mark teoksessaan *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen I* (Helsinki 1923) pääasiallisesti niihin nojautuen päätteli, että itämerensuomalaisten kielten omistusliitteisessä taivutuksessa

¹ Kootessani vuosina 1931—1938 aineistoa Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoriaan jouduin saamaan koko joukon esimerkkejä Iitin ryhmän, Kaakkois-Hämeen itäalueen, mielenkiintoisista omistusmuodoista. Muistiinpanojeni tarkistamiseen ja täydentämiseen minulla oli tilaisuus kesällä 1945, jolloin kolmen viikon ajan tein havaintoja Iitissä, Artjärvellä, Elimäellä, Jaalassa ja Valkealassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta sain tätä varten apurahan, minkä kiitollisena mainitsen.

oli käytetty *n*:ää monikon merkkinä. Todistelussaan Mark kiinnitti päähuomion yks. 2. persoonan omistusliitteiseen nominatiiviin (*tupas* 'deine Hütte', *tuvans* 'deine Hütten').¹ Siinä *n* erotti yksiköllisen muodon monikollisesta, ja sitä oli — kaukaisempien sukukielien antamaan todistukseen katsoen — pidettävä kantasuomen takaa periytyneenä monikon merkkinä. Muissa omistusmuodoissa esiintyvät erikoisuudet voitiin sitten selittää yks. 2. persoonan omistusmuotojen antamien viitteiden mukaan. Niinpä esim. yks. 1. persoonan omistusliitteisissä yks. ja mon. nominatiiveissa kuvaistui sama ero kuin yks. 2. persoonan vastaavissa muodoissa: *tupam* (< **upami*): *tuvain* (< **tuvani* < **tufanni* < **tufanni*).² Näitä Iitin murretta koskevia päätelmiä on yleensä pidetty hyväksyttävänä ja siis katsottu, että vaikka murteissamme *n*:tön ja *n*:llinen omistusliitesarja yleensä ovat täysin sekaantuneet, Iitin murteessa (samaa esiintyy myös naapurimurteissa) on säilynyt selviä merkkejä alkuperäisestä eroavuudesta.³ Annetulla selvityksellä on kuitenkin ollut epäilijänsäkin. Lauri Kettunen esitti jo heti Markin teoksen ilmestyttyä vastaväitteitä. Arvostelussaan (Vir. 1923, s. 130—) hän huomautti, että kun *n* muodossa *tuvans* saattoi olla analoginen, ei mainitulle muodolle voitu antaa todistusarvoa, kun oli ratkaistava, oliko *n* itämerensuomalaisissa kielissä esiintynyt monikon merkkinä. Myöhemmin Kettunen on palannut kysymykseen. Murrekartastoon liittyvissä selityksissä (Suomen murteet III B, Helsinki 1940, s. 303—) ja sen kanssa suunnilleen samoihin aikoihin ilmestyneessä kirjoituksessa 'Mitmuse tunnus *n*' Kagu-Häme murdes (Eesti Keel 1940, s. 247—) hän on ottanut tutkittavaksi, miten olisi selitettävä, että Iitin murteessa *n* joutui näennäiseksi monikon tunnukseksi. Kettunen nojautuu selityksessään Iitin seudun murteissa esiintyvään diftongilliseen yks. 2. persoonan omistusliitteiseen mon. nominatiiviin (*tuvais*) ja päättelee, että koska se tajuttiin monikolliseksi diftonginsa ja heikon asteensa ansiosta, niin myös sen kanssa vaihdellen samoissa asemissa esiintynyt *n*:nsä säilyttänyt muoto (*tuvans*) tuli saamaan monikollisen merkityksen. Muodon heikkoasteisuutta on mielestäni pidettävä tärkeänä tekijänä, mutta en haluaisi antaa sen diftongille Kettusen ajattelemaa merkitystä. Luulisin nim., että jos diftongillinen nominatiivi *i*:nsä johdosta olisi käsitetty monikolliseksi, olisi kehitys edelleen vienyt siihen, että myös akkusatiivissa olisi tehty ero yksikön ja monikon välillä, siis esim. *polttikkos*

¹ MARK mts. 146.

² MARK mts. 150—.

³ Ks. esim. MARTTI RAPOLA Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin I, Helsinki 1933, s. 106.

käles. Siellä, missä diftongillisia yks. 2. persoonan omistusmuotoja käytetään, sanotaan kuitenkin: *poltikkos käleis*, vaikkakin tarkoitettaisiin vain toista kättä. — Kysymyksessä näyttää vielä olevan pohtimisen varaa.

Iitin omistusliitteinen taivutus ei näytä suurin muuttuneen viime vuosikymmenien aikana. Vielä nytkin saa todeta vanhojen hyvien murteenpuhujien käyttävän samanlaisia omistusmuotoja, joista Nummela lähes puoli vuosisataa sitten antoi tietoja. Mutta vaikka mitään varsinaisesti uutta ei tässä suhteessa olekaan odotettavissa, lienee aineiston esittäminen kuitenkin paikallaan; onhan kysymys muodoista, jotka useimpien murteidemme kannalta katsoen ovat sangen erikoislaatuaisia. Näiden muotojen ymmärtämiseksi on samalla otettava tarkasteltavaksi Iitin lähimpien naapurialueiden vastaava edustus. Mistään erillisestä yksinomaan iittiläisestä ilmiöstä ei nim. ole kysymys. Artjärven (Villikkalaa lukuunottamatta), Jaalan, Valkealan ja Elimäen omistusliitteisessä taivutuksessa esiintyy samanlaista vahva- ja heikkoasteisen vartalon vaihtelua kuin Iitissä, niin että vaikka omistusliitteissä alueittain on eroa, näyttää yhteinen pohja kuitenkin olevan sama.

Yks. 1. persoonan omistusliitteenä esiintyvät *m*, *n* ja *in*. Iitissä, Artjärvellä, Jaalassa ja pohj.-Valkealassa (Valkealan esimerkit Selänpäästä, Vuohijärveltä, Pyöriältä ja Tuohikotista) on sääntönä, että yks. nominatiivissa on suffiksina *m*, muissa muodoissa *in*; muualla Valkealassa (esimerkit Oravalasta, Anttilasta, Rämälästä ja kirkonkylästä) sekä Elimäellä on yks. nominatiivissa *n*, muissa muodoissa *in*. Yks. nominatiivi on vahvaasteinen, yks. genetiivi ja monikon nominatiivi sekä samanmuotoiset akkusatiivit heikkoasteiset; siis: *min tupam* ~ *min tupan* (yks. nom.), *min tuvain* (yks. gen., mon. nom., yks. ja mon. akk.). Ryhmittelen esimerkit tämän mukaan.

Esim. *min pitäs olla äitem täl, missähäm mir riemum (riemu'päällina')* on, *kulkkum on nñ kipiä, tuohñ ol paras astiam, ei min tehñum mielem sinne, koskahan sirkkum tulë,kül or rñnkäm (rñnkä 'vatsa') täüteh, se om min nimikkom, toi min näköm nñh heikistü, ne ol sürempï kum min nürkkim, kül min elämäm on ollus sellais, verta vuotä sülämmem, et sie lapsesem käle, sanon sille ämul että no nü om poikasem loma lopus, kun toi miehem on ollut talos, min tüttärem tul käümäh (Iit)¹, se tüttärem ol alina, isäm ol tävi äitem marja, on toi kätem tost kipeä, pñm on kipeä, min äitem sit süötti, min on särem kipeä, min tätim se pekkolan emäntä (Art), sil taval kun nütät pikasem ni leivän süöt mälimas, et sie pokkossem (poikaseni) nüt tietoi tarvite,*

¹ Kirjoituksessa esiintyviä lyhennyksiä: Art = Artjärvi, Eli = Elimäki, Iit = Iitti, Jaa = Jaala, Val = Valkeala.

min üks veikkam ol kuollu, hielashä min selkäm on, se ol paksump kum min sormem, toi mim mökkim on niñ kūma, ei min tukkam oh harmä, min ol oikein tuntom rauhallin, min ov veljem kūmin tehtahal, toi kirkko om min ikäsem, nüthäm min on sisarem täs, min on sokerim ihlal lopen, min kellom on kumment vailla (Jaa), mim miehem ja kuol, min toineñ kätem on kipiä, ei mim mielem nūs sinnet tie, min sirkkum sano, se ol niñkun tä min alushamehem, missähäm min on sielikkom (sielikko 'hame'), kül mim päm on ijäin ollus sellain; min on nīm pāñ kipiä, min oma poikan ol kipiä, tuol on üks min ikäsen, se om min sirkkun, miñkin isän ol seppä, se om miw veikkan, mim manu veljen, tä om miñ kiron (kiro 'karitsa') (Val), tätin on siäl, eihäm miñkäh jalkam paran, toi om mim poikan, mim poikan on siäl, üks veljen om puhtähän tehtahal, om pän niñ terves, voi kuiñka pitkä min aikan olis, min äitin oli ütist (Eli);

olin siel ühlem pojain kans, üksim mie olen ollus saimain kans, olen aina sätoij jälkeh vuovannu 'olen aina kykyni mukaan yrittänyt', se ol isäin oma tupa, siel om mim pojain lapsi, kävim pojain poikieh hauloil, veikain vävü, min äilei kototalos, külän uneil läpitte, elämäin aika (Iit), äilein kutoma toi säli, tüttäreim mies toi, olin sirkuiñ kans, miñki mökim päl ol tuohist katto (Art), veljäi vaimo kuol, putos käleim pälle, sisareim poika vei, karkas se laps äilei kaulä, min äilei tuvas ol kaks säñkü, pesin tuvail lattiä, seläin emäntä, sus veikin äilein isov ruohen, olin äilei ja isäi kans, miw veikain nīm ol jukko (Jaa), ei min eikä mim miehein suvus, paisto koloin ünīs leipä, en tieläm mikä tom min seläin on, se om miw veljäin emäntä, täshän se om miñ jalain alla, mie pilän sit päçäin alla (Val) ol siskoih hüt (Eli);

min ol molemmat käleiv rakoil, on kälein niñ kipiät, miñ lapsein käivätten konttilas, külhäm min on kälein tollasset, miñ käleiv väsä, min sormei om mennüp poikki, istun nūs sen aikä että leiväim paistü, täräht paikain nīm pahast, ne on omat kehrämäij ja kutomain (Iit), ol nisaij ja kulkku niñ kipeä (Art), min oh hermoi niñ huonot, min on kälein kipiät, ai kun hüppösein oh huonot (Jaa), ne mim pojain on ollus siel, min on sormein kipiät, miñ kälein on kipiät, min oj jalain niñ huonoks tullu, mim män silmäin kinni, miñkin ol lapsein kotön, mitä miw vanhemmain teki, külhäm miñki varpahain on sellasset, veljäin ol nuoremmat (Val), om miñ kälein terveht, min ol noi jalain ja niñ kipiät (Eli);

sil mie jülhiñ käleiv verille (toisen käden), äileim mie muistan, ilmoitun ijäin olen ollu, jaksan itteih hoitā, lämmitih huonehein, kül tä min ijäin kestä, oliñ koko ijäim pikän, min tuvain (yhden) ne olis küöräm pois, vei min tallukain (molemmat), olol lankeilluk kälein (toisen), poltiñ kälein (molemmat) (Iit), koko ijäin elävi hoilin (Art), pistin käleiv vastā (toisen käden), tehtahal olim parahain ijäin (Jaa), pesej jalain, mie otar rahaim

*pois, miikkäs mie sev veskain nüp panin (Val), katkasiñ kälein (toisen) (Eli);
 pilin kättäin siel, hemmi-pahajain olen nin ikävöin, niskajain nī kihisē,
 mij jalkajai haulottih, se pam miv vällühüin, lapsuussain näin, tät silmä-
 jäim pakotti, nääntä ettej jaksak korviaiñ kantā, lüsti min täl ollain on, en
 sām mielestäim pois saimā, lükkäsin üleim puhtahampā, onham mim poikajai
 ikävä, otin sen nimikkolehämäkseim, mikä mim mieleheim põlläht, olim pojaj-
 lain (Iit), rintajai polttā, ainovai jumala otti, se om min sukujain, veikka-
 jain en itken, ei posillain (poskillani) ollum mitäh, min aikanaain, olim seläl-
 läin (: setä), puhun sirkullein (Art), mil lapsuen ajallain, min selkäjäin,
 ei mim muistohoin kukāñ kuollu, en ol ketā kässelülläi pökännü, otih hoitāk-
 sein, sattu nenähüin, tät kättäin, peukalohoin, en ijässain, askarehällain
 (Jaa), ei ol ittelläil lapsi, tuliñ kotiaain, ei järkiäin oh häskannu, miñkim
 muistohoin, henkiäin ahlstä, rupesin tot selkäjäiv valittah, tüölläin olen
 elättän ittäin, mih hüppüsühin (Val), mil lapsuussain, mim poikiaain, toin
 tullessain, mim muistohoin, min om poro silmässain, tul miv vastahain (Eli).*

Esimerkit kuvastavat edustusta, jota suurin piirtein katsoen voitaneen pitää asianomaisilla alueilla säännöllisenä. On kuitenkin huomattava, etteivät parhaimmatkaan murteentaitajat käytä mainittuja eri suffiksi-tyyppejä aivan säännönmukaisesti. Poikkeuksia esiintyy. Yks. nominatiivissa tapaa *in*-suffiksia ja taas toisaalta *m:*ää muissa sijoissa kuin yks. nominatiivissa (tämä on kuitenkin harvinaista; Itissä en ole sitä huomannut). *n*-suffiksia käytetään *m-* ja *in*-suffiksien asemesta, erittäinkin Valkealassa. Omistusliitteen edessä esiintyvän vaihtelun suhteen on myöskin epäsäännöllisyyttä havaittavissa. Yks. nominatiivi voi olla heikkoasteinen (suffiksina on tällöin *in*) ja taas genetiivi vahva-asteinen. Mainitsen esimerkkejä: *miehein oh huonomp, tul mieheinkih sinnev vouldiks, äilei ja isäi sano, min äiteim puhu, mij jalkai rupes pakottah, sim pojans on süntüessähkih nim murhanenäsī (isonenäisiä) mim pojan on koreit, min säññün jalkoih, em mie koskah nütän sormihinkah, pistiñ kainalohon, olev vesannuk kätein, kävelij jalkain nim pahaks, sinnem miñ kotoin aittah jäivät (Iit), ol miv vanhemp tüttärein täs, üks siskoin oh hilelän küläs, halvaintu kälein (toinen), min äitein torppa, olim mielissäim, olin selälläim (: setä) (Art), miñki kulkuin (kurkkuni) ol kipiä, miñ kälein katkes ja loppu, sirkkum kautta (Jaa), miehein sano, min äitän ol tüttön, veljäin ol siel, kaiken ikäin tein sem pūkit, min tüttärem tütar kuol, min seläm poika, min tälän tütar, palosen küläs om monta min sukulaistan, pesim paitajan, em muistas sännehen, mim muistohon (Val), siskoin ol kymmenev vuotta vanha, miv veljäi on siäl, sisarein nauro, äitän ol vähä sūremp, olisiv voinnu tukän (sic!) kampā (Eli).* F. A. Hästesko (Heporauta) on Elimäen murteesta v. 1902 kirjoittamassaan tutkimuksessa Äänneopillinen tutkimus Elimäen

murteesta (käsikirj. SSA) tehnyt selkoa murteen omistusliitteisestä taivutuksesta. Tämän mukaan käytetään Elimäen murteessa rinnan vahva- ja heikkoasteista yks. nominatiivia (esim. *toi om min sarkan l. sarain*). Kuten esittämistäni esimerkeistä näkyy, en ole Elimäeltä saanut heikkoasteista yks. nominatiivia. Tämä voi olla vain sattumaa, sillä Elimäen esimerkkikokoelmani on verrattain vähäinen. On myös mahdollista, että viime vuosikymmenien aikana vahva-asteinen yks. nominatiivi on voittanut alaa heikkoasteisen kustannuksella. Mainitsen, että olen Sippolan Viialasta merkinnyt puheenalaisen tyyppin: *veikain toi satukirjoi*. Huomattakoon myös edellämäinitut Iitistä, Artjärveltä ja Jaalasta merkityt heikkoasteiset yks. nominatiivit *äilein, kälein, kulkuin*.

Yks. 2. persoonan omistusliitteenä ovat *s, ns* ja *is*. Iitissä, Artjärvellä (Hietanssa) ja Valkealassa on sääntönä, että yks. nominatiivissa on *s*, muissa tapauksissa *ns*, Artjärvellä (Hietanaa lukuunottamatta), Jaalassa ja Elimäellä yks. nominatiivissa samoin *s*, mutta muissa muodoissa *is*. Sanan vartalossa on samanlaista vaihtelua kuin yks. 1. persoonan omistusmuodoissa, esim. *sin tupas* (yks. nom.), *sin tuvans* ~ *sin tuvais* (yks. gen., mon. nom., yks. ja mon. akk.).

Esim. *ei ot tullus se veikkas tänne, sin äites asū tos torpas, tais ollav vanhemp kun isäs, mihkäs sim poikas men, kül or rünkäs (vatsasi) täüteh, piläp puoles* (Iit), *sin äites on siel, onkos sin silmäns kipeä, süön nüv vär rünkäs täüteh, sin on säres kipeän, nenäs on noes* (Art), *sim pūros tul mustä; menet kuolemä hakē nīnkum mieheskī, sin on nī nāmas noes, kuiṅkas sih hevoses nūm men, äiteshā siel käü, sim pihas on nīm puhlas, süön nūm mahas täüs, meṅkös sin sormes poikki, meṅkös mekkos halk* (Jaa), *onkos siv veikkas siel, onkos siv venches täl, onkos siṅ kätes kipiä, missäs sin on hevoses, onkos toi siṅ kiros* (karitsasi) (Val), *eiks jo ol rünkäs täüteh, jäikkös hevoses sinne, nü on siv vuoros* (Eli);

olītkos sirkuns kans, veikans kanskos tulit, et sie ov viel ijāns pāssū (Iit), *onkos toi siv veljāns emäntä, se ol siṅ jalans alla* (Val), *onkos sim pojais jalat parantunneht, onkos se siṅ jalais alla, kuiṅkas se sin terveieis laita on* (Jaa), *siṅ jalais alla* (Eli);

jokos sil leivāns on küpsī, sim pojans on süntüessähkih nīm murhanenäsī, sin silmäns on kipiät, onkos siṅ kälens poikki, jokos sim pojans on kotō (Iit), *onkos sin silmäns kipeät* (Art), *sir rahans on nīlen takān, on silmäns vesiset, onkos siṅ jalans kipiät, mänkös sormens poikki, onkos siv veikans siel* (Val), *kuiṅkas sin sormeis on, silmäis on siniset* (Jaa), *ne sim pojais ol ja siäl; häppüseis on nīl likaset* (Eli);

pollat viel ittens, olet lapsens (monta) *elättännü, pojans* (monta) *olet elättännü, hakkāt nutuns* (yhden) *rikki, jokos sait rünṅāns täüteh* (Iit),

mihkäs veit hevosens (yhden), katkaset viel kälens (toisen) (Art), jätikkös sinnev venehens (yhden), mistä sie heposens (yhden) tapasit, jätikkös anttilah hevosens (yhden) (Val);

ann ollav valeht vām mahassans, katto ens ittiäns, sīn huvatessans kau-
lustat paitā, sie viel sekainnut pāstāns, pīru pilāk kīh hevoistans että sān
suittimet sūh päättimet pāh (käärmeenluku), kun et sīvoans pilā, viem men-
nessāns ja tuot tullessans sīt askareh joutū, mitās sie nīn ātoksissans olet,
kun sin silmissāns ov vika, tielāthān sen että mie sil lastans hoilan, sim
pāllens, menenhām mie sin elestāns, saikkos tarpehiksens, annap puolet
sūpalasestans, se lūōp pāhāns (Iit). olikkos hevoistans viemās, olet sīr rūññāl-
lāns, olet nīn ātoksissans (Art), pistān nūt sūhuns, otak kirja kātehens, kālap
pois kourastans, pan nuttu pāllens, jos nostat pātāns, tul pois likāmast
ittiāns, tulen sīñ kanssans, mitās sinneh hevositans jätit, ālū tot nūt vā viem
mukahans, nakka nūv vaikka sārestāns nauha sinne oven ale, vien nūs sie
tavallans, voi voi sij jalkajans, kattelet ratoiksens kirjā (Val), otam mukahais,
viem mennessāis ja tuot tullessāis, tulen sīñ kanssāis, pilān nūk kālessāis,
panit ūlen koltim pālleis, sin nimelleis, otal laps sūlihās, kāla omā mukihās
(Jaa), sūō ehlostāis 'tarpeeksesi', tuop pūta tullessāis, sīñ kanssāis, vie men-
nessāis (Eli).*

Yks. 2. persoonan omistusmuodot eivät enempää kuin yks. 1. persoonan ole poikkeuksetta edellä esitettyjen sääntöjen mukaiset. Erittäinkin olen Valkealasta ja Jaalasta merkinnyt muotoja, joissa oletettavan *ns-* tai *is-*suffiksin asemesta on vain *s* (Jaalassa joskus *s:n* edessä vokaalinpiden-
tymä), esim. *kirjotan sih huonehes* (Iit), *oñks sin silmās ollut tervehet, missā
sie pailas* (sic!) *revit, ālū sinnep pan jalkajas, sāt selkähās* (Val), *ālū nokia
ittiās, pistāk konttihīs, sin sormissas om pitkāt künnet, paljonkos olet pūtān-
nūp palkaksēs* (Jaa). Muutamissa tapauksissa taas esiintyy *n* vastoin odo-
tusta: *ol sie vaikka ijāns siel* (odottaisi vahva-asteista muotoa *ikās*)
(Iit), *jāikös sih hevosens* (yksi) *sinne, oñkos toi siv veljāns* (Val). Hästeskon
mukaan esiintyy Elimäellä vahva-asteisen yks. nominatiivin rinnalla
diftongillinen heikkoasteinen muoto, esim. *toi on sin sarkas* l. *sarais*.

Mon. 1. persoonan omistusliitteenä on Artjärvellä *mme*, muualla *nne*,
nna ~ *nnä*.

Esim. *meitin äitennek kuolkih, meitil lehmānnek kuol, sil müō se paras
ikānne eletti* (Iit), *meitin sarkanna tās loppu esiks, eihām meitin osas-
tonna om mürküllīn, meitih huonehenne oñ külmā* (Jaa), *meitin talonna
palo, meitin kuol isānnā* (Eli);

se tul meitin sāññūnnet tūhō, tās pānnep pāllā (Iit);

meitim pojamme ol ja siel (Art), *että sātih leivānnek küpsiks* (Iit), *meitin
saranna ol pitemmāt* (Jaa);

lökkävaino ol tükönämme, müö oltih nīm mielissämme, selässämmek kannettih eväst (Art), meitil lapsuessannekkih, müö ei nählä omā vikajanne, omast päästännehäm müö, meitil ol puoshaka kälessänne, sätih vettä silmilenne, sätih maitō juolanne, pellavī selässännek kannettih, hivutelttih vattajanne, sit piletth letissänne, kävellessännek kulottih, on sātu ehlostanne 'tarpeeksemme', meitil om pappi ittellänne (Iit), meitinkī kotihinna, toisitanna arvoteltti, ei nähtūt toisiännek koko päivän, josta tehtī pailat pällenne, kälellännev viskatti, müö on oltun nīm mielissänne (Jaa), sätih kätēhenne voi-leipū, meitin sakissanne, tehtih ittelelennet torpat, nit otetti süöläksenne, meitin elitenne, müö ostettih ittellennā oma asunto, sāti seurahanna, hūpätti köökkūsissännä (Val), harjittih ittellennā tupa, ei se meitil lehmistännā ollu, pussit pantih selkähännā (Eli).

Mon. 2. persoonan omistusliitteenä on *nne, nna ~ nnä*.

Esim. *teitin oma aikanna kulū, teitih hattunnej jäi tänne (Jaa); saittenkos mustikannek kaupan (Iit), muistakai jälenne (Val); ottakai kätēhenne (Art), parjakai mielehenne, sätten siteit ittellenne (Iit), mänkäi tälillennā (Jaa).*

Mon. 1. ja 2. persoonan omistusliitteitä käytetään paljon vähemmän kuin yks. 1. ja 2. persoonan, niin että esimerkkejä on vaikeata saada. Iitin omistusliitteisistä muodoista kirjoittaessaan Nummela huomautti, ettei vahva- ja heikkoasteisen vartalon vaihtelu ollut mon. 1. ja 2. persoonan omistusmuodoissa yhtä säännöllistä kuin yks. 1. ja 2. persoonan, vaan että etenkin genetiivissä ja samanmuotoisessa akkusatiivissa esiintyi usein vahva aste.¹ Tällaisen tapauksen olen merkinnyt: *sit em mie kärsi että mie poltan teitil leipännen nenäin alla* (tupakoidessa) (Iit). Hästeskon Elimäen murteesta antamien tietojen mukaan olisi Elimäellä yks. nominatiivi joko vahva- tai heikkoasteinen (*toi om meitin sarkanna* l. *saranna*), mon. nominatiivi aina heikkoasteinen (*noi on teitin saranna*) ja yks. genetiivin ja mon. nominatiivin kaltaiset akkusatiivit samoin heikkoasteiset (*se poltti meitin ailanna*).

Yks. ja mon. 3. persoonan omistusliitteenä ovat *h*, vokaalinpidentymä, *sa ~ sä* (tämän edessä usein vokaalinpidentymä) ja *nsa ~ nsä*. Iitissä, Artjärvellä ja Elimäellä on kaikissa asemissa *h*. Samaa tyyppiä käytetään myös Jaalassa ja Valkealassa (suurimmassa osassa Jaalaa ja pohj.-Valkealassa on *h:n* asemesta kuitenkin vokaalinpidentymä), mutta rinnalla esiintyy Jaalassa *sa ~ sä*, Valkealassa *nsa ~ nsä* (tätä olen merkinnyt erityisesti Pyöriältä ja Tuohikotista); *pojah ~ pojā ~ pojāsa ~ pojansa* (yks. gen., yks. ja mon. akk.)

¹ Vir. 1901, s. 86.

Yks. nominatiivista en ole saanut ainoatakaan esimerkkiä ja mon. nominatiivista vain yhden: *se puhu että kun on hänen tupakansa (tupakat 'kosiaiset' (Val)).* Kun murteessa käytetään *hän*-pronominia vain määrätapauksissa (tavallisesti *se*, esim. *sem poika*), on ymmärrettävää, ettei suffiksillista nominatiivia voi usein esiintyä.

Yks. nominatiivin kaltaisen akkusatiivin olen merkinnyt kerran: *sit on kuttuttu elämän ikä pahakssäreks (Jaa).*

Muita esimerkkejä:

se mem pojah kans, sano tuvah jänneh sinne, että voi pannal leiväh pälle, se tul isäh kans, aina sätoh jälkeh (kykynsä mukaan), säp olla onneh nojas (Iit), hüppäs äleeh peräs (Art), aina varasaj jälkē (Jaa), se mäm pojah kans, asū veljäh lesken kans, ov veljäh luonna, ne pan sulet toisensa elukoihi (Val), kälēh ümpär, pojah kanshan se näkü menevän, on isäh nimel, koko perekunnah kans (Eli);

lentäs vaikka päh seinäh, telläs tüttäreh sinne, on olluh huonos telliņkis küm päiväh, poltti huonehehkih, se pitä paikah, astu jalah vikatteh, nņkum monen on ilmoitun ijäh, mihkū kirjottivat nimeh (Iit), otti pojah pois, süöp rüņņäh täüteh, se vei sinneh hevoseh (Art), se on itteh elättännü, se on ijäh ollu, joka esimmäiseks sai sarā (sarkansa) poikki, ne opetti lapsē sellasseks, kun sai lapsē nukkumā, ne süöp ittē nin täütē, satutti jalā, se vet ittē pitkäksē, heittä ittesäp pitkäksē, täl jalas on ijäisä ollu (äi-diftongi on todennäköisesti yks. 2. persoonan vaikutusta ja on palautettava aikaisempaan ā:hän) (Jaa), tappo itteh, voi kun on silmäh liannu, se jätti sinnev veneheh, olen ijäh küllu (3. persoonan omistusmuotoa käytetty yks. 1. persoonan ohella), se vei pojah sinne, se sana pitä paikah, se müi pelloh, jokahin omam pellonsat ties, poltti kälensä, on ollu ijänsä, vei lampahansas sinnes sitte, sai avaimensap pois, ne olisivat voinēt purkāk kaupansa, ne piloittä viljansa, vaikka sanos mitä hüvänsä, otto hulkās ne kanansas sinne (Val), sai lapseh takasi, täütü siunā itteh, elämän ijäh on ollu, on tās ollu ijäh, ne pal lapseh tänne kouluh, viäl heņņeh pitäs, vei pojah pois, se karistā sen nupih (kukannupun) pois (Eli);

puhutah keseh (= keskensä) (Iit), leikkivät kesensä (Val);

ei piläp paikkajah, laitto sukulaisieh kans kummiks, heitti tolkal (tuolla tavalla) niskojuh pälle, toiņ kellon suoloneh, omā puoltah ei osa ühtäh pitä, se tek aina nīt elkiäh, ol lukevanah, kukih pam pīppuhuh, hūlihuh popotti, sai palkastah, isät toi tüttäriäh vihille, om pituwellah, tul omī olojah (Iit), heitti pätäh, otti käsihuh (Art), laitto jalkahā, otti evähäksē, eslīnahāsan noukki, pisti pīppuhūsa (Jaa), türkkās sänküh selälleh, käüvät toinen toisissah, ol kanarvistas mahallah, marja ei muistat toista kättähkā, nojā pätā, ol kerto-

vanä, söivät suihinsa, män tieksensä (Val), kuritti isäjäh, se ol jo pitkännäh, tüttäreleleh neuwo, sai alleh, se mem poikineh (Eli).

3. persoonan omistusmuodoissa samoin kuin 1:sen ja 2:sen on sääntönä, että yks. genetiivi, mon. nomiantiivi ja niiden kaltaiset akkusatiivit ovat heikkoasteiset. Huomattakoon toisaalta vahva aste yks. nominatiiviin verrattavassa muodossa (*ikä*); siis esiintyy samanlaista vahva- ja heikkoasteisen vartalon vaihtelua kuin muissakin persoonissa. Jaalan *sa-*, *sä-*liitteisissä muodoissa on paljon epäsäännöllisyyttä. Lyhyt ja pitkä vokaali vaihtelevat ilman huomattavaa syytä¹, ja usein esiintyy vahva aste oletettavan heikon asemesta, esim. *põppuwāsa, henkēsäk kaupal, äitesäk kans, on ollu ilmoitun ikäsä, nosti kätesä.*

Kun tarkastaa kaikkia niitä muotoja, joissa on vahva- ja heikkoasteisen vartalon vaihtelua, joutuu panemaan merkille, ettei se näytä olevan millään tavoin suffiksin muodosta riippuvainen. Erilaisia suffiksityyppejä esiintyy samassa asemassa, mutta sääntönä on joka tapauksessa, että yks. nominatiivi on vahva-asteinen, yks. genetiivi ja mon. nominatiivi sekä samanmuotoiset akkusatiivit heikkoasteiset. Huomattakoon esim. nominatiivit *poikam, poikan, poikas, poikanne* ja genetiivit *pojain, pojans, pojais, pojah, pojä, pojansa, pojanne, pojamme*. Tällainen vartalon säännöllinen vahva- tai heikkoasteisuus on hämmästyttävä, olkoon, että se voidaan selittää vetoamalla alkuperäisiin suhteisiin. Tulee kysyneeksi, miten on mahdollista, että se on voinut säilyä, kun suffikseissa on niin paljon epääänneläillisen kehityksen jälkiä nähtävissä (huom. esim. *poikanne, pojah*). Eiköhän vain absoluuttinen taivutus ole ollut jollakin tavoin vaikuttamassa (*poika : pojan : pojat*)? Tämä mahdollisuus on otettava lukuun, ja siksi on varottava antamasta puheenalaiselle vaihtelulle liian suurta merkitystä, kun otetaan harkittavaksi, ovatko Iitin ja sen lähiseutujen murteet paremmin kuin muut murtemme kyenneet suoranaisten perintönä säilyttämään omistusliitteisessä taivutuksessa esiintyneitä vanhoja piirteitä.

Erityisen mielenkiintoinen on kysymys *s-* ja *ns-*suffiksien vaihtelusta, mutta ennenkuin tähän kysymykseen voidaan käydä käsiksi, olisi *ns-* ja *is-*suffiksien suhde selvitettävä. Kun ajatellaan sellaisia heikkoasteisia genetiivejä kuin Iitin *jalans* ja Jaalan ja Elimäen *jalais*, tulee välittömästi mieleen, että muodot ovat suoranaisesti rinnastettavissa. Mahdollisena onkin pidetty, että yks. 2. persoonan omistusmuotojen *i* on syntynyt pala-

¹ Iitin—Jaalan sanastossa (SS) AINO OKSANEN viittaa siihen mahdollisuuteen, että pitkävokaalinen *sa-*, *sä-*suffiksillinen muoto olisi nimenomaan monikollinen, esim. *se otti kaikki hamehēsa* = monta hametta (vrt. *hamehesa* = yhden hameensa) (ks. hakusanaa *se*). Erehdystä käsittäkseni.

taalistuneesta *n*:stä. Selitys esiintyy jo Setälällä.¹ Myöhemmin on Kettunen joutunut samaan tulokseen, vieläpä selittänyt yks. 1. persoonan diftongillisten omistusmuotojen mahd. olevan näiden äännelaillisten yks. 2. persoonan omistusmuotojen analogiaa.² Kuten Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoriassa I 137 olen esittänyt, pidän luultavana, että todellakin on lähdettävä tältä pohjalta, jotta saataisiin selvyyttä yks. 1. ja 2. persoonan omistusmuodoissa esiintyvään kirjavuuteen. Metateesia on kyllä myös ajateltu puheenalaisten muotojen selitykseksi³, mutta sitä tietä joudutaan melkoisiin vaikeuksiin Elimäen muotoja selitettäessä. Ensiksikin on huomattava, että yks. nominatiivia *jalkais*, jota tietenkin olisi oletettava, on Hästeskon hyvin luotettavalta vaikuttavan tutkimuksen mukaan pidettävä murteelle vieraana, *jalkas* ja *jalais* muodoista taas ei kumpikaan tue teoriaa: edellisestä diftongi puuttuu, ja jälkimmäisessä genetiiviin verrattavassa muodossa ei voi metateesia olettaa, koska heikko aste viittaa *nsi-* eikä *si-*loppuun. Diftongin esiintyminen juuri heikkoasteisessa muodossa puhuu kieltämättä sen puolesta, että *i*:n edeltäjänä on ollut *n*. Muistutettakoon tässä yhteydessä Jaalan 3. persoonan omistusmuodoista. Verrattain yleisiä ovat sellaiset heikkoasteiset muodot kuin *jalä* (jalkansa), *ijä*, mutta käytetään myös heikkoasteista *sa-*, *sä-*loppuisia tyyppiä (*täl jäläs on ijäisä ollu*), jonka pitkän vokaalin Mark selittää *n*:n vokaaliutumuksesta aiheutuneeksi (Markilla on ollut käytettävänä Rapolan Jaalasta merkitsemä muoto *pojāsa*).⁴ Yks. 2. persoonan omistusmuodoissa olisi siis tapahtunut kehitystä, joka olisi tähän läheisesti verrattavissa. On kyllä myönnettävä, että tuntuu hieman odottamattomalta selittää laaja-alainen yks. 1. persoonan diftongillinen omistusmuototyyppi analogiseksi, mutta vaikeaa lienee tätä mahdollisuutta kieltää. Olihan diftongilla *n*-loppuisissa sijamuodoissa tärkeä tehtävä: se erotti omistusliitteisen muodon vastaavasta omistusliitteettömästä.⁵ Juuri tämän käytännöllisyytensä takia tyyppi saattoi levitä laajemmalle, kuin mitä diftongillisten yks. 2. persoonan omistusmuotojen perusteella olettaisi. Ajateltakoon esim. Iitin ja Valkealan edustusta. Näillä alueilla on *ns* yks. 2. persoonan omistusmuodoissa säilynyt, niin että yks. 1. persoonan diftongillisia omistusmuotoja ei tee mieli pitää omapohjaisina analogiamuotoina. Valkealassa näyttävätkin *i*:ttömät yks. 1. persoonan muodot olevan verrattain yleisiä,

¹ SETÄLÄ Yhteissuomalainen äännehistoria 365—, 395.

² KETTUNEN Suomen murteet III B 214, 1. alav., 306, 308.

³ RAPOLA Kantasuomalaiset pääpainottomien tavujen *i*-loppuiset diftongit suomen murteissa, Helsinki 1919—1920, s. 24, MARK mts. 144.

⁴ MARK mts. 185, 190.

⁵ KETTUNEN mts. 308.

niin että on mahdollista, että diftongilliset muodot ovat vasta jokseenkin myöhään saatua lainaa.

ns on yks. 2. persoonan omistusliitteenä kaikissa sijoissa sekä yksikössä että monikossa yks. nominatiivia lukuunottamatta (siinä se on poikkeuksellinen). Jos siis *n* — niinkuin on oletettu — alkuaan kuului vain monikollisiin muotoihin ja niihin yksiköllisiin, joiden loppuäänteenä se oli¹, on todettava, että on tapahtunut yleistymistä. Sellaisten yksikkömuotojen kuin *pästāns*, *hevoistāns*, *kourastāns* ym. rinnalla tuntuu *n:tön* yks. nominatiivi arvoitukselliselta, sillä kun *n:n* alkuperäinen merkitystehtävä ei ole estänyt sitä yleistymästä useimpiin alkuaan *n:ttömiin* muotoihin, niin että omistusliitteeksi on tullut *ns*, luulisi sen joutuneen myös yks. nominatiiviin, niinkuin on käynyt useimmissa murteissamme 3. persoonan omistusmuodoissa. Miksi tätä ei ole tapahtunut Iitin murteessa? Jokin selitys siihen täytyy olla. Mark ei tutkimuksessaan ole ottanut tätä seikkaa varsinaisesti pohdittavaksi, mutta hänen esityksensä perusteella voidaan kuitenkin tehdä erinäisiä päätelmiä. Kuten jo alussa mainitsin, hän on asettanut yks. nominatiivin (*tupas*) rinnalle mon. nominatiivin (*tuvans*) ja tämän vertailun pohjalta lähtien tullut tulokseen, että jälkimmäisessä muodossa esiintyvää *n:ää*, joka erottaa yksiköllisen muodon monikollisesta, on pidettävä ikivanhana monikon merkinä.² Yks. nominatiivin *n:ttömyyden* kannalta katsoen tämä merkinnee sitä, että olisi oletettava mon. nominatiivissa esiintyneen *n:n* merkitystehtävän säilyneen niin selvänä, ettei sen yleistyminen yks. nominatiiviin siitä syystä tullut kysymykseen. Mahdollisuutena tällainen ratkaisu on tietenkin otettava huomioon, mutta se ei ole ainoa eikä käsittääkseni myöskään todennäköisin. Jos nim. hyväksytään päätelmä, että *n:n* puuttuminen yks. nominatiivista johtuu kahden eri muodon merkityksen eron säilyttämisestä, ei ole syytä ajatella ensi sijassa monikon nominatiivia. Iitin *tuvans* on myös yks. genetiivi, (esim. *sin tuvans takān*) (lisäksi yks. ja mon. akkusatiivi), niin että onkin ehkä ollut kysymys yks. nominatiivin ja genetiivin erottamisesta eikä yksikön ja monikon nominatiivien. Tämä selitys on mielestäni uskottavampi kuin ensiksi mainittu. Olihan jo kantasuomesta asti omistusliitteisessä taivutuksessa monikollisuutta ilmaistu *i:llä* (poikkeuksena kuitenkin mon. nom. ja akk.)³, niin että mon. nominatiivin *n:llä* ei ollut hyviä edellytyksiä säilyttää monikon merkin luonnettaan, etenäkään kun sitä ei ollut absoluuttisessa taivutuksessa ja kun toista alkuperää oleva *n* esiintyi samassa asemassa. Genetiivin *n* taas oli hyvin tuttu, joten tuntuu mahdolliselta,

¹ Ks. MARK mts. 151.

² Sama, mts. 147.

³ MARK mts. 250.

että se omistusliitteisessäkin muodossa tajuttiin genetiivin päätteeksi ja että se siksi jäi yleistymättä yks. nominatiiviin. Sitten tuli kyllä *n:n* puuttuminen yks. nominatiivista merkitsemään myös yks. ja mon. nominatiivien eroa, mutta jälkimmäisen muodon *n:n* alkuperästä ei käsittääkseni tämän perusteella voida sanoa sen enempää kuin useimpien murteidemme 3. persoonan omistusliitteessä olevasta *n:stä*.

Edellä kiinnitin huomiota niihin päätelmiin, joihin yks. nominatiivin *n:ttömyyden* voidaan mielestäni katsoa antavan aiheita. Vielä olisi otettava tutkittavaksi, miten on ymmärrettävä, että useimmissa muodoissa saumattomana suffiksina esiintyvä *ns* (*kourastans, jalkajans* ym.) on voinut yks. genetiivissä säilyä alkuperäisiin ainesosiinsa jakautuneena (*tuvans*), niin että sen *n* tajuttiin sijapäätteeksi ja *s* yks. 2. persoonan omistusliitteeksi. Tällaista suhdetta on epäilemättä pidettävä odottamattomana, ja sille olisi nähdäkseni vaikea löytää selitystä, ellei olisi kysymyksessä murre, jonka ominaisuuksia arvosteltaessa on otettava huomioon murresekaannuksista johtuneet muutokset. Puheenalainen murre kuuluu kaakkoishämäläisten murteiden itäryhmään, ja sen pohjakerrostumassa on käsitykseni mukaan paljon suoranaisesti lounaismurteisiin viittaavaa. Kun alue joutui Suur-Hollolan valtapiiriin, tuli kaakkoishämäläisten murteiden länsiryhmä, jonka murre monessa suhteessa oli kehittynyt eri suuntaan kuin Iitin ryhmän, vaikuttamaan tämän itäisen alueen murteeseen¹; mm. omistusmuodot ovat eri murreaineisten sulautuessa yhteen voineet eri tavoin muuttua. Sellaiset heikkoasteiset muodot, jotka Iitin ryhmälle ovat niin luonteenomaisia, ovat murteissamme harvinaisia, esim. Hollolan ryhmässä on omistusliitteen edessä säännöllisesti vahva aste.² Luulisin, että tämä mainittuja murreryhmiä erottava piirre on vanha, ja siksi tuntuu uskottavalta, että kun Suur-Hollola aikanaan levitti valtaansa itään, niin tältä suunnalta tulleiden korvassa sellaiset iittiläiset muodot kuin *tuvans* (*sin tuvans takan*), *pojans* (*sim pojans kans*) todella jakautuivat osiin *tuvan + s*, *pojan + s*. Tähän vaikutti oletettavasti myös se, että *s* yks. 2. persoonan omistusliitteenä oli heille omasta murteesta tuttu, niin että sellaisissakin muodoissa, joissa ei ollut astevaihtelun alaista konsonanttia, *n* helposti tajuttiin genetiivin päätteeksi (esim. *sin silmäns alla*). Mutta jos siis lopultakin on kysymys murresekaannuksissa tapahtuneesta kehi-

¹ Ks. LINDÉN Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria II 149—.

² Poikkeuksena ovat eräät omistusliitteiset verbin muodot, joihin analogiavaihtus ei ole ulottunut. II infinitiivin instruktiivi on omistusliitteisenä heikkoasteinen, esim. *ei min nählein ~ ei min nählen*. Sama huomataan I partisiipissa partisiippirakenteessa, esim. *lulit sävas*, vrt. *olen sen säpa*.

tyksestä, tullaan siihen, ettei *s* yks. nominatiivissa olekaan Iitin vanhaan murrekantaan kuuluva, vaan saa selityksensä siitä, että murresekaannuksissa possessiivinen taivutus on yhdistetty absoluuttiseen: vaihtelusuhdte *poikas* : *pojans* siis syntynyt nojautumalla suhteeseen *poika* : *pojan*.

Jos niitä päätelmiä, joihin edellisessä olen johtunut, pidetään hyväksyttävänä, seuraa siitä välittömästi, ettei yks. nominatiivin vahva-asteisuutta tarvitse pitää kantasuomesta periytyneenä. Muoto olisi Iitin murreryhmässä voinut olla ennen Hollolan ryhmästä päin tullutta vaikutusta heikkoasteinen; *n* siis olisi esiintynyt yks. nominatiivissakin niinkuin useimpien murteidemme yks. ja mon. 3. persoonan omistusmuodoissa. Omistusliitteen edessä on murteissamme kyllä yleensä vahva aste, mutta on osoitettavissa, että yleistyminen on murteittain käynyt päinvastaiseen suuntaan. Rauman seudulta on merkitty heikkoasteisia yks. nominatiiveja, esim. *minun nuareman, hänen paremas, meidän vanheman*.¹ Iitin ja sen naapurialueiden murre olisi siis ollut tässä suhteessa Rauman murteeseen verrattava. Elimäen *sarais*-tyyppi heikkoasteisine vartaloineen edustaisi siis murteen vanhaa kantaa, *sarkas* taas uudempaa, vieraan vaikutuksen mukana tullutta. Huomautan vielä, että heikkoasteinen mon. nominatiivi olisi myös osaltaan voinut vaikuttaa siihen, että murresekaannuksissa yks. nom:natiiviin vakiintui vahva-asteinen muoto. Ajateltakoon esim. seuraavaa tapausta: *sim pojans on süntüessähkih nim murhanenäsī*. Se, jolle heikkoasteiset omistusmuodot olivat omasta murteesta tuntemattomat, yhdisti aivan vaistomaisesti muodon *pojans* muotoon *pojat*, joten heikkoasteisuus tuli merkitsemään monikollisuutta. Näin ollen oli vahva-asteinen muoto yks. nominatiiviksi tietenkin erittäin sopiva, niin että heikkoasteisen muodon väistyminen tuntuu ymmärrettävältä. Olen jo aikaisemmin huomauttanut, ettei vaihtelu, sellaisena kuin se Iitin murteessa nyt esiintyy, vaikuta alkuperäiseltä. Ei nim. luulisi, että kantasuomesta periytynyt vahva- ja heikkoasteisen vartalon vaihtelu olisi voinut jatkuvasti säilyä, samalla kuin kyseessä olevien muotojen suffikseissa tapahtui niinkin täydellistä tasoittumista kuin yks. ja mon. 3. persoonan ja mon. 1. ja 2. persoonan omistusmuodoissa. Juuri se, että sanan vartalo näissä muodoissa vaikuttaa niin irralliselta, tuo mieleen ajatuksen, että sen vahva- tai heikkoasteisuus ei ole äännelaillisista tekijöistä riippuvainen, vaan johtuu siitä, että possessiivinen taivutus nojautuu absoluuttiseen.

¹ J. A. Hahnsson, Suomi II: 6 42. — Yks. nominatiiveiksi on kai käsitettävä Volmari Porkan inkerikkomurteesta mainitsemat heikkoasteiset omistusmuodot: *tavväs, jallän, tussain* (*tapa, jalka, tuska*); ks. Über den ingrischen Dialekt, Helsinki 1885, s. 57.

Esittämäni selitysyrityksen tueksi tahtoisin vielä mainita, että jos puheenalainen vaihtelu on murresekaannusten synnyttämä, niinkuin ajattelen, sen pesäpaikaksi sopivat hyvin Iitti ja Artjärvi. Ovathan nämä alueet Hollolan ryhmän rajalla, niin että voidaan olettaa lännestä tulleen vaikutuksen tuntuneen voimakkaimpana täällä. Iitin asema siis jo viittaa siihen, ettei ole syytä odottaa, että sen murre paremmin kuin ryhmän muut olisi kyennyt säilyttämään vanhaa murreainesta. Mainittakoon, että Iitin murteesta, samoin Artjärven, puuttuu muutamia Kaakkois-Hämeen itäryhmälle hyvin tyypillisiä piirteitä. Mainituilla alueilla sanotaan esim. *väkē* (yks. part.), *en o, em me, pap pois*, muualla: *vākī, en ol, em men, pam pois*.

Yks. 1. persoonan omistusmuotojen *m : in* vaihtelussa haluaisin myös nähdä murresekaannusten vaikutusta, vieläpä pitää *m:n* esiintymistä suoranaisena merkinä siitä, että puheenalaisen vaihtelun synty kuuluu aikaan, jolloin Hollolan asutuskeskuksesta siirtyi väestöä Iittiin ja sen naapuristoon. Tätä suffiksityyppiä käytetään Hollolan ryhmään kuuluvassa Heinolan murteessa, ja se voi olla tämän murreryhmän vanhoja yhteisiä piirteitä. Heinolan murteessa *m* esiintyy kaikissa asemissa, esim. *mikäs sinull om pikasem, piem on nīn kipeä, kätem om poikki, pistim piem ale* (pistin pääni alle), *läksim poikam kans, aukasin silmäm, min on silmisäm vikā, eihäm mih hommihim tarttet tulla*.¹ Kun Iitin murteessa *m* nimenomaaan tuntuu kuuluvan yks. nominatiiviin, on todettava, että Heinolan ja Iitin edustuksessa on tärkeää eroavuutta. Kummallakin taholla on kuitenkin itse säilymistä käsittääkseni pidettävä oudoksuttavana; luulisi nim. *m:n* muuttuneen *n:ksi*. Olisiko *m* yks. 1. persoonan omistusliitteenä ehkä vanhoja Hollolan ryhmän karjalaispiirteitä² ja kuuluisi alkuaan vain puhuttelusanoihin, niinkuin vepsässä?³ Sanojen huomattava painokkuus

¹ MARK mts. 120 on huomauttanut, että A. E. LINDFORSIN tutkimuksen mukaan (Tutkimus Heinolan murteesta, Helsinki 1892) esiintyisi Heinolan murteessa *m*-suffiksillisten muotojen ohella *in*-suffiksillisiä. Tämän johdosta huomautan, ettei Markin mainitsema, Lindforsilla esiintyvä *veikkoin* (*älä veikkoin hūla*) ole omistusliitteinen muoto; *veikkoin* = veikkonen. Lindforsilla on kyllä eräässä sadussa *in*-suffiksillinen *lintusein* (s. 40), mutta samassa sadussa ei ole *m*-suffiksia. Murrenäyte voisi mahd. olla Härkälän kylästä, jossa Hollolan ja Nastolan tapaan käytetään *in*-suffiksia.

² *m* yks. 1. persoonan omistusliitteenä on Vhaelin kieliopin mukaan vanhoja savolaisuuksia, ks. BARTHOLDUS VHAEL Grammatica Fennica 44. — Hollolan ryhmä on tietävästi saanut hyvinkin paljon vanhoja itämurteiden piirteitä Laatokan Karjalan levittäessä valtaansa länteen. Ks. LINDÉN Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria II 151.

³ Vepsän edustuksesta ks. KETTUNEN LVHA I 101.

voisi siinä tapauksessa mahdollisesti selittää $m:n$ säilymisen. Sen esiintymistä kaikissa asemissa olisi tietenkin pidettävä yleistymisestä johtuvana. Iitin $m:in$ vaihteluun taas, joka tässä lähinnä on huomion kohteena, on joka tapauksessa täytynyt olla omat erikoiset syynsä, ja luulen, että se jollakin tavoin on johtunut siitä, että murteen omistusliitteiseen taivutukseen on vakiintunut samanlainen vahva- ja heikkoasteisen vartalon vaihtelu kuin absoluuttisessa taivutuksessa oli. Mahd. yks. 1. persoonan omistusmuodoissakin Iitin ryhmän heikkoasteinen genetiivi oli ollut huomassa siltä possessiivisen ja absoluuttisen taivutuksen välille. Nykymurteen *pojain*-tyypille ei tällaista merkitystä kuitenkaan mielellään antaisi, mutta kuten jo edellä olen maininnut, onkin pidettävä mahdollisena, että suffiksina aikaisemmin oli n , niin että omistusliitteinen genetiivi oli samanlainen kuin liitteeton (*mim pojan tytär*). Murresekaannuksissa olisi tällaisen heikon genetiivin rinnalle vakiintunut toiselle murteelle ominainen vahva-asteinen yks. nominatiivi (*poikam*, alueittain *poikan*). Huomautan vielä erityisesti akkusatiivista. Sanotaan *poltin kälein* (toisen) eikä *poltin kälem*; m ei siis ole säilynyt yks. akkusatiivissa. Tämäkin käsittääkseni viittaa siihen, ettei yks. nominatiivin m ole ikivanhaa perintöä. Jos nim. oletetaan, että n jäi yleistymättä yks. nominatiiviin yks. ja mon. nominatiivin eron säilyttämiseksi, olisi vaikeata selittää, miksi se pääsi syrjäyttämään akkusatiivin $m:n$, niin ettei siinä voitu tehdä eroa yksikön ja monikon välillä.

Vaikka mon. 1. ja 2. persoonan omistusliite kaikissa muodoissa on sama (Artjärvellä kuitenkin mon. 1. persoonassa *nme*), on sanan vartalossa silti vahvan ja heikon asteen vaihtelua niinkuin yks. 1. ja 2. persoonan vastaavissa muodoissa. Olen jo edellä viitannut siihen, että käsitykseni mukaan suhde *poikanne: pojanne* voi olla murresekaannuksista aiheutunutta mukantumista *poika: pojan* suhteeseen. Yks. 1. ja 2. persoonan omistusmuodoissa oli vieras vaikutus havaittavissa myös suffikseissa, ja näyttää luultavalta, että samoin on laita monikollisissakin. On kyllä ajateltu, että *nme* olisi mon. 1. persoonankin omistusliitteenä määräasemissa äänneläillinen, niin ettei sen ja mon. 2. persoonan omistusmuotojen samanlaisuutta tarvitsisi pitää millään tavalla oudoksuttavana, mutta tästä yhdenmuotoisuudesta on annettu myös toinen selitys, jossa on otettu huomioon murresekaannuksien osuus ja jota Iitin murteen kannalta katsoen pidän merkittävänä. Selitys on Kettusen. Mainittu tutkija on ottanut lähtökohdaksi ne murteet, joissa puheenalaista tyyppiä tavaataan ja kiinnittänyt huomiota siihen, että sen varsinaisina esiintymisalueina ovat loppuheittomurteet tai niitä lähellä olevat murteet. Kun tällaisissa murteissa voidaan olettaa äänneläillisesti tullun n -loppuisiin

muotoihin (*sanamme* >> *sanan*; loppuheittoisessa muodossa $m > n$), olisi pidettävä mahdollisena, että murresekaannuksissa loppuvokaalinsa säilyttäneiden murteiden mukaan *e:tä* tai *a:ta* ~ *ä:tä* palautettaessa syntyy muotoja, joissa mainittujen omistusmuotojen loppuna tuli olemaan $(n)ne$ tai $(n)na$ ~ $(n)nä$.¹ Iitin ryhmään selitys soveltuu; murteesta voidaan mainita sekundäärisen loppuvokaalin katotapauksia, esim. *punain* (< **pu-nainen*), *patah* (< **patahen*), *ei mätän*, *kävel* (< **kävelek*). On todistuksia murresekaannuksissa tapahtuneesta loppuvokaalin palauttamisestakin: Kymensuun alaryhmässä, jossa esiintyy loppuheittoista allatiivia, käytetään myös adessiivin kaltaisia muotoja, esim. *lupas antä pojillah, jokahim mällä pärki*. Loppuheittoinen essiivi on kaakkoishämäläisten murteiden vanhoja yhteisiä piirteitä, mutta tavataan myös *a-*, *ä-*loppuisia muotoja, jotka todennäköisesti ovat murresekaannuksissa päässeet selvyysyistä valtaan. Jos näihin vanhoihin loppuheittotapauksiin kuuluivat myös mon. 1. ja 2. persoonan omistusmuodot, olisi nähdäkseen hyvin ymmärrettävää, että omistusliitteinen taivutus järjestyi absoluuttisen mukaan: omistusliitteinen genetiivi oli joutunut samanasuiseksi kuin liitteön.²

Yks. ja mon. 3. persoonan omistusmuodoista ei ole paljoa sanottavaa. Sellaisia muotoja kuin Valkealan *pellonsa, kesensä* ym. odottaisi tietysti Iitissäkin, jossa *ns* yks. 2. persoonan omistusliitteenä on säilynyt. Murteessa ei tällaisia kuitenkaan ole, niiden asemesta käytetään *h-loppuisia* muotoja (*pelloh, keseh*), jotka ilmeisesti ovat murresekaannuksissa syntyneitä sekamuotoja. Iitin murreryhmän vanhoihin piirteisiin kuului nim. erinäisten *hen-loppuisten* muotojen lyheneminen *h-loppuisiksi* (esim. *patah* 'pataan', *mennäh, jalallah, veneh* 'veneeseen'), mutta kun alue jouduttuaan Suur-Hollolan valtapiiriin sai väestöä, jonka murteessa ei ollut tätä tyyppiä, ei ole ihme, että tulokkaille outo loppu-*h* ei pysynyt alkuperäisissä rajoissaan, vaan yleistyi asemiin, joihin se ei kuulunut. Samanlaisesta ilmiöstä on merkki illatiivissa: sanotaan esim. *veneheh, seipähäh, kirkkahah*. — Jaalan *ijäsä* (ikänsä) ja *ijä* ovat tietenkin verrattavissa Valkealassa esiintyviin *ijänsä, ijäh* muotoihin.

Tarkastellessani Iitin ja sen lähiseutujen murteen omistusliitteistä taivutusta olen tullut tulokseen, ettei voida osoittaa tämän murteen parem-

¹ KETTUNEN Suomen murteet III B 288—.

² Mainitsen, että olen Elimäeltä merkinnyt: *meiti laskiaisestain*, jossa mon. 1. persoonan possessiivisuffiksi on sama kuin yks. 1. persoonan. KETTUNEN on todennut saman tyyppin Nastolasta (ks. Suomen murteet III A n:o 166). Tällaista loppuheitosta johtuvaa yks. ja mon. 1. persoonan sekaantumista esiintyy lounaismurteiden itämurteessa ja Länsi-Uudellamaalla, ks. HEIKKI OJANSUU Suomen lounaismurteiden äännehistoria. Vokaalioppi, s. 184, 1. alav.

min kuin murteidemme yleensä säilyttäneen alkuperäistä eroa *n*:ttömän ja *n*:llisen omistusliitesarjan välillä. Suhde *tupas* 'deine Hütte', *tuvas* 'deine Hütten' ei muiden *ns*:llisten yks. 2. persoonan omistusmuotojen rinnalle asetettuna ole niin todistusvoimainen, kuin miltä ensin näyttää. Samaa on sanottava murteelle ominaisesta vahva- ja heikkoasteisen vartalon vaihtelusta: absoluuttisessa taivutuksessa esiintyvään täysin rinnastettavana se voidaan selittää murresekaannuksista aiheutuneeksi mukautumiseksi. Kun siis astevaihtelutapauksissa omistusliitteisissäkin muodoissa yksikön nominatiivi erottuu monikon nominatiivista, perustuu tämä käsitykseni mukaan siihen, että vaihtelu absoluuttisessa taivutuksessa esiintyy samanlaisena (esim. *meitin sarkanna*, *meitin saranna*). Mutta kun yks. 1. ja 2. persoonan omistusmuodoissa myös suffiksissa on eroa, niin että yks. nominatiivissa tavallisesti on toisenlainen suffiksi kuin monikon nominatiivissa, näyttää mahdolliselta, että näissä muodoissa suorastaan suffiksista käy ilmi, onko kysymyksessä yksikkö vai monikko. Palautan mieleen esimerkistöissä esiintyvät: *mim miehem kuol*, *mil lapsiin käüvättän konttilas*, *onkos sin silmäs kipiä*, *onkos sin silmäns kipiät*. Toisenaistakin edustusta sentään tavataan: *miehein ol huonomp*, *onkos toi siv veljäns*, *jäikös sih hevosens* (yksi) *sinne*. Tällaiset tapaukset osoittavat, ettei ole kysymys kielitajussa todella elävästä monikon merkistä. Mainitsen pari Aino Oksasen Iitin-Jaalan sanastossa huomaamaani tapausta: *menkös hamehens halkki*, *joços nü or rüñkäns täüteh* (huom. *rüñkä*-sanassa vaihtelematon *ñk*, jota Iitissä alueittain käytetään). Voitaisiin tietenkin ajatella, että horjuvuus on uutta ja että vaihtelu aikaisemmin olisi ollut säännöllistä. Huomautan, että Nummela näytti pitäneen ilmeisenä, että Iitin murteessa yksikön ja monikon ero tällaisissa tapauksissa oli selvä. Tämä tuli näkyviin hänen korjatessaan Mannerin antamia esimerkkejä. Manner oli ilmoittanut sanottavan: *no kuinñkas si heposens sinne jäi*, minkä johdosta Nummela: *no kuinñkas sih heposes* (yksi) *sinnej jäi*, *no kuinñkas sih heposens* (monta) *sinnej jäi*. Niin hyvää Iitin murteen tuntemusta kuin Nummelan esimerkit osoittavatkin, rohkenen epäillä, että hän tässä kohden on antanut murteesta liian kaavamaisen kuvan. On nim. huomattava, että kun *s*:*ns* vaihtelu esiintyy sangen säännöllisenä niissä tapauksissa, joissa vahva- ja heikkoasteisen vartalon vaihtelu on sitä tukemassa (Nummella: *onkos tä sin takkis*, *nä taitä ollas sin takins*), joutuu helposti päättelemään, että suffiksien vaihtelu on yhtä johdonmukaista kaikissa tapauksissa. Niin en kuitenkaan luulisi aikaisemminkaan olleen: *n* monikon merkkinä on liian sattumanvarainen. Muistettakoon akkusatiivi, jossa sekä yksikössä että monikossa oli sama suffiksi; jos siinäkin olisi tehty ero yksikön ja monikon välillä, olisi *n* monikollisuuden ilmaisijana tietenkin saanut

enemmän kantavuutta, siis esim. *mistä sie heposes* (yhden) *tapasit*, *mistä sie heposens* (useamman) *tapasit*. Tällainen kehitys ei astevaihtelutapausten takia kuitenkaan voinut tulla kysymykseen. Akkusatiivi oli heikkoasteinen luvusta riippumatta (*tuvan*, *tuvat*), ja heikkoasteiseen muotoon kuului oma tietty suffiksinsa (*tuvans*).

Eeva Lindén.

Résumés des articles contenus dans le présent fascicule.

Über die possessive Deklination in der Gegend von Iitti. (S. 1.)

EVA LINDÉN.

Verf. führt Beispiele für die possessive Deklination in der Gegend von Iitti an und will beweisen, dass dieselbe, trotz ihrer anscheinend ursprünglichen Züge, nicht zur Erklärung der urfinnischen Verhältnisse dienen kann. Die Schwankungen *tupas* (deine Hütte) : *tuvans* (deine Hütten), die Julius Mark in seiner Arbeit: Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen I als Beweis dafür anführt, dass in den ostseefinnischen Sprachen *n* als Pluralzeichen gedient hat, besitzt nach der Ansicht des Verfassers in dieser Hinsicht keine Beweiskraft. Das *n* des Nom. Plur. kann, wie auch in vielen anderen Kasusformen (z. B. *pästäns*, *hevoistans*) analogisch sein und der *n*-lose Nom. Sing. auf der bei Dialektvermischungen eingetretenen Anpassung an die absolute Deklination beruhen. Die Form *tuvans* ist nämlich auch Gen. Sing., so dass es möglich ist, dass sie bei der Berührung verschiedener Dialekte als zweiteilig (*tuvan* + *s*) aufgefasst und dazu ein Nom. Sing. *tupas* gebildet wurde (früher hat auch der Nom. Sing. schwachstufig sein und das *n* auch hier verallgemeinert werden können, wie es in den meisten finnischen Dialekten in den Possessivformen der 3. Pers. der Fall ist). Eine ähnliche Entwicklung hat auch in den anderen Personen stattfinden können. Betrachtet man nämlich alle diejenigen Possessivformen, welche einen Wechsel von starker und schwacher Stufe im Stamm haben, so bemerkt man, dass dieser Wechsel von lautgesetzlichen Faktoren nicht abzuhängen scheint. Als Regel gilt jedenfalls, dass der Nom. Sing. stark-, der Gen. Sing. und Nom. Plur. und die gleichformigen Akkusative schwachstufig sind; das Verhältnis ist das gleiche wie bei der absoluten Deklination. Wenn also bei der possessiven Deklination der Nom. Sing. vom Nom. Plur. unterschieden wird, beruht es gerade auf dieser Übereinstimmung mit der absoluten Deklination (*meitin sarkanna*, *meitin saranna*). Bei den Possessivformen der 1. und 2. Sing. scheint es direkt aus dem Suffix hervorzugehen, ob es sich um einen Nom. Singularis oder Pluralis handelt (z. B. *mim miehem kuol*, *mil lapsen käüvätten konttilas*, *onkos sin silmäsi kipiä*, *onkos sin silmäns kipiät*). In solchen Fällen, wo der Wechsel der Suffixe nicht durch den Wechsel der stark- und schwachstufigen Stämme gestützt wird, ist die Vertretung jedoch nicht so konsequent, dass man vom im Sprachbewusstsein lebenden Pluralzeichen sprechen könnte. Es sei bemerkt, dass im Akk. auch bei Stufenwechsel der Singular vom Plural nicht unterschieden werden konnte; er war in beiden Numeri schwachstufig und erhielt dasselbe Suffix.

Den Wechsel zwischen *m* und *in* in der 1. Sing. der Possessivformen erklärt Verf. durch Einfluss der Dialektmischung und will sogar dieses *m* als Beweis dafür halten, dass die Entstehung dieses Wechsels in eine Zeit fällt, wo eine Umsiedlung aus dem südöstlichen Häme (Dialektgruppe Hollola) in die östliche Gruppe *litti* stattgefunden hat. Das *m* in der 1. Sing. des Possessivsuffixes wird in dem zur Gruppe Hollola gehörenden Dialekt von Heinola gebraucht und könnte ein altes gemeinsames Kennzeichen dieser Dialektgruppe sein.